

Oponentský posudek na doktorskou disertaci Mgr. Leony Rohrauer
Presentation sentences in fiction and in academic prose: a syntactico-semantic, FSP and textual view

Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta

Ústav anglického jazyka a didaktiky 2015, 178 stran + příloha

Oponentka: emeritní profesorka PhDr. Ludmila Urbanová, CSc., FF MU

Autorka posuzované disertační práce navazuje na rozsáhlý lingvistický výzkum v oblasti informační struktury anglické věty a diskurzu jako celku. Pokračuje v současné linii bádání, které se orientuje na stylistické ztvárnění informace ve funkční větné perspektivě (Dušková, Adam). Cílem jejího výzkumu jsou prezentační věty, jejichž typologii a funkci zkoumá v textu akademickém a narativním. Téma práce je velmi přínosné v tom, že rozvíjí Firbasovu teorii FSP. Důraz na kontextové pojetí lze v metodologii posuzované práce průběžně sledovat. Porovnáním metodologických přístupů se autorka vymezuje ve vztahu k jiným teoriím informační struktury a v závěru práce dospívá k názoru, že „FSP thus appears to enable to capture the information structure of sentences more reliably than the major trends in modern linguistics“ (s. 168 disertace). Za nejrelevantnější teoretický zdroj anglické provenience považuje *The Cambridge Grammar of the English Language* (Huddleston-Pullum 2002), který často cituje a porovnává s vlastními stanovisky.

Za účelem výzkumu shromáždila autorka reprezentativní soubor materiálů, který se skládá ze šesti textů akademických a stejného počtu textů narativních, z nichž každý je zastoupen v původní anglické verzi a v českém překladu. K výběru textů je však třeba podotknout, že jsou z hlediska stylistického velmi různorodé a tudíž podle mého názoru obtížně porovnatelné. Zevšeobecnění výsledků výzkumu na základě tak velké stylistické variace může být problematické. Vybrané vědecké (akademické) a literární texty představují vnitřně značně diferencovaný celek. Výsledky analýzy textů stylu vědeckého, který zahrnuje jak oblast humanitní, tak také oblast věd přírodních, lze proto zevšeobecnit pouze v hrubých rysech. Jak autorka sama na několika místech disertace uvádí, projevují se v textech z oblasti humanitní často charakteristické rysy textů narativních. Oblast humanitních věd (historie, filozofie) stojí podle mého názoru na pomezí obou zkoumaných stylů, vědeckého a narativního, a tomuto typu textu by bylo vhodné věnovat zvláštní pozornost. Velká žánrová různorodost literárních textů je pro zevšeobecnění také možným úskalím. Bylo by žádoucí, aby autorka při obhajobě blíže zdůvodnila kritéria pro svůj výběr textů.

V obsáhlé 4. kapitole (s. 13-90) sleduje autorka důsledně a detailně základní kritéria a kategorie výzkumu informační struktury v různých lingvistických teoriích. Vyjadřuje názor, že kritéria jsou konstrukty, které se mohou měnit a prolínat. Kategorie nejsou vždy zcela jednoznačné, protože nejsou určeny pouze na základě lingvistickém (autorka se opírá o Daneše 1966, s. 32 disertace).

V souladu s Mathesiovým učením mluví autorka disertace o potenciálnosti (Firbas používá termín multifunkčnost), kterou zastává také Dušková. Upozorňuji na ne zcela přesné uvedení anglického titulu Mathesiovy vlivné studie *On the Potentiality of the Phenomena of Language* (s.30 disertace). Hledání souvislostí mezi teoriemi informační struktury a mapování odlišných stanovisek je nespornou předností a silnou stránkou teoretického potenciálu posuzované disertace. V teorii informační struktury lze podle autorky pozorovat vývoj lingvistického myšlení, směřujícího od syntaktického pojetí (Quirk et al.) přes textově kohezni východisko (Halliday), až ke kontextové interpretaci (Firbas) a kognitivní teorii informačního toku a aktivačního úsilí (Chafe).

Velmi kladně hodnotím skutečnost, že se autorka umí k jednotlivým teoriím meritorně vyslovit, se zavedenými názory polemizovat a zároveň adekvátně zdůvodnit, k jakému východisku se přiklání ve vlastní metodologii. Podle názoru autorky nelze aktivační úsilí (Chafe) objektivně zhodnotit. Objektivní kritérium v lingvistickém výzkumu považuje za zásadní, proto chápe větu (ve smyslu klauze) jako základní jednotku informační struktury, protože takové objektivní kritérium představuje.

V 5. kapitole se autorka snaží postihnout výsledky kvantitativní a kvalitativní analýzy na materiálu akademické prózy a narace. Porovnatelný počet případů prezentační škály získala na základě pracné excerpcce. Čísla v tabulkách svědčí o tom že výskyt prezentačních vět je častý v textu akademickém, kdežto v textu narativním je prezentačních vět při stejném rozsahu zhruba poloviční množství. Kvantitativní ukazatele samy o sobě vykazují podstatný rozdíl mezi oběma styly.

Ve své kvalitativní analýze prezentační škály se autorka věnuje těm prezentačním větám, které nevykazují existenční vazbu (tvrdí, že tato byla zkoumána dříve). Pozornost soustřeďuje na tři další typy prezentační škály, a to věty s rématickým subjektem v pre-verbální pozici v aktivní a pasivní variantě, inverzi subjektu a slovesa a lokativnímu subjektu. Při zkoumání textové funkce prezentačních vět a jejich zapojení v rámci odstavce však autorka existenční vazbu zohledňuje. Navrhují, aby se v publikované verzi disertační práce uplatnilo stejné systémové řešení při obou výzkumných postupech, aby byla kvalitativní analýza zcela jednotná a transparentní.

Za vděčné téma dalšího výzkumu považuji otázku **sémantické a stylistické validity bohaté škály prezentačních sloves**, především při jejich zapojení do textu narativního ve všech typech prezentačních vět. Text narativní je z hlediska informace významně obohacen o vrstvu emocionální, k čemuž prezentační slovesa jiná než **be**, především v konstrukci s rématickým podmětem, velkou měrou přispívají. Oproti čisté existenciální vazbě *there is* je podle mého názoru výskyt jiných sloves v této prezentační vazbě příznakem vyššího stupně výpovědní dynamičnosti, projevem navýšené výpovědní hodnoty a schopnosti slovesa vyjádřit jemné stylistické a sémantické nuance. Při změně slovesa dojde k významovému posunu. Je proto pochopitelné, že *The Cambridge Grammar of the English Language* (Huddleson a Pullum 2002) považuje pouze existenciální vazbu *there is* za syntaktické

vyjádření, které uvádí do diskurzu nový jev (s. 77 disertační práce). Zdá se, že struktury s jiným slovesem než *be jsou* v diskurzu významem a funkcí specifické, nekanonické. Odkazují v této souvislosti na přílohu 1494 (*there quickly flashed across my mind a vision of a homely yellow-brick temple*). Na jiném místě autorka uvádí, že vazba *there came* má dramatický účinek a vyjadřuje napětí. Nejedná se zjevně o pouhou prezentaci, ale především o **způsob této prezentace**. Ve fikci má sloveso obecně tendenci k vysokému sémantickému zatížení (semantic load) a spolu s inverzí přispívá oživení děje (s. 146 disertace, odkaz na Tárnyikovou 2009).

Autorčino rozlišování mezi aktivní a pasivní vazbou odhaluje další podstatný rozdíl mezi zkoumanými styly. Převaha pasivních konstrukcí v akademickém stylu je v disertaci vysvětlena jako projev neosobního vyjadřování a uvedení činitele děje do pozadí. Lze konstatovat, že existenciální vazba *there is* sama o sobě je již zřetelným projevem neosobního vyjadřování a pasivní konstrukce pak vzdálenost a odstup ve výpovědích znásobuje (viz Chafe 1986), když způsobuje tzv. detachment. Z hlediska interakce mezi mluvčím a adresátem existuje škála odosobnění pomocí různých prezentačních struktur.

Z hlediska sémantického a pragmatického bude v další fázi výzkumu zajímavé sledovat **úroveň formálnosti prezentačních sloves** a také jejich **stupeň abstrakce**. Autorka se již okrajově o úrovni formálnosti slovesa zmiňuje: „structures with locative subject are mostly formal in character“ (s. 149). Je zřejmé, že volba prezentačního slovesa je pro vyznění prezentační věty klíčová. Z hlediska sémantického výzkumu navazuje autorka disertace bezprostředně na Adama (2013). Některé vazby, které autorka označuje za jevy sémantické podobnosti, považují však za poněkud problematické (s. 111 verbo- nominální predikace typu *take care, take step, make demand*).

Závěrem chci konstatovat, že posuzovaná disertační práce je nepochybně přínosem pro další studium na poli teorie FSP a aplikovaného výzkumu v oblasti překladatelské. Přináší zcela nové poznatky o charakteru stylistického ztvárnění informační struktury akademického (vědeckého) a literárního (narativního) stylu v angličtině a v překladu z angličtiny do češtiny.

Práce jednoznačně splňuje požadavky standardně kladené na disertační práci, přináší relevantní teoretická východiska a svědčí o velmi dobré erudici autorky v dané oblasti výzkumu. Na základě uvedených skutečností doporučuji disertační práci Mgr. Lenky Rohrauer k obhajobě na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

Návrh klasifikace: prospěla

V Luhačovicích dne 24. června 2015

emeritní prof. PhDr. Ludmila Urbanová, CSc.

